

سینما و پرسش درباره اراده آزاد

کار، وسیله را معنی می دهد و از دست دادن چند نفر در نبرد اهمیتی ندارد. دیگری عقیده دارد که این سربازها فرزندان ایشانند و علاقه ای ندارد که آنها را بخاطر فرمان های بیجای فرماندهان به شکست و مرگ رهنمون شود.

بنابراین اگر ما در واقعیت شخصی خود، که تحت تأثیر عوامل خارجی است، زندگی کنیم، چگونه هوشیار می شویم و اراده آزاد داریم؟ اگر ما در تله ذهنیت خویشیم، چگونه تصمیمات ما آزادانه است؟ این واقعیت که هیچگاه نمی توانیم تصویر کلی را در هر شرایطی درک کنیم، حیات اراده ناآزاد را زیر سؤال می برد.

کریستوفر نولان در فیلم «یادآوری» (Memento)؛ ۲۰۰۱، ساختاری پیچیده از لحاظ بازگویی و روایت دارد و فیلم از انتهای داستان شروع می شود. داستان مردی که به فراموشی دچار است و هر عملش را طی چند لحظه از یاد می برد، بجز چند واقعیت درباره خودش و زندگیش قبل از حادثه ای که منجر به بیماری روانی اش شده است. او فقط به دنبال مردی است که زنش را کشته است. این باعث می شود که بی پروا عمل کند چرا که درباره هیچکس و هیچ چیز اهمیت قائل نیست و حتی دست به چند قتل نیز می زند تا به مقصود برسد. او همچنین توسط تعدادی افراد مورد سواستفاده قرار می گیرد که فراموشی او را، نکته مثبتی برای پاک کردن رد پای جنایات می بینند. روشن نیست که آیا این شخص واقعاً در تصمیم گیری هایش آزاد است! و فیلم نیز در پویش اینکه آیا او مسئول جنایاتی که می کند هست، دچار ابهام است. او دائماً انگیزه های اعمالش را فراموش می کند و در نتیجه بی گناه به نظر می رسد.

بیماری او دلیل موجهی برای اعمالش به نظر می شود. اگر او از نظر روانی متعادل نیست، براساس نظریات استراسن، مسئول اعمالش نیز نمی تواند باشد؛ اما به هر حال او یک قاتل است. یا هرگاه که به فراموشی دچار می شود، مبدل به شخصی دیگر می شود، بنابراین فرد گنهکار واقعی وجود ندارد.

تقدیرگرایان ممکن است بگویند او قادر به عمل به شیوه ای دیگر نیست و یا اینکه افراطی ترها بگویند هیچ یک از ما مسئول اعمالمان نیستیم. این فیلم ما را درباره درستی عملکرد یادآوری هایمان و حافظه به شک می اندازد و به ما یادآوری می کند که همیشه درست نیست به خاطرات و یادآوری هایمان اعتماد داشته باشیم، چرا که دقتی در آنها نیست؛ که البته تفکری است وحشتناک.

کریستوفر نولان در فیلم دیگری به نام میان ستاره‌ای (Interstellar) که حماسه ای فضایی است، به مفاهیمی عمیق و فلسفی می پردازد. نولان در این فیلم دیدگاه یک فیزیکدان را در رابطه با اراده آزاد انتخاب کرده است. در پایان فیلم ناظریم که چگونه شخصیت اصلی فیلم در بُعد «پنجم» غوطه می خورد؛ جایی که شاهد هر چیزی در زمان هاست. او قادر است زمان را از نظر فیزیکی ناظر باشد، گذشته، حال و لحظات آینده را می بیند و حتی می تواند بر آنها تأثیر بگذارد. توانایی نظارت بر زمان بدین آسانی که هر شیء فیزیکی دیگری را می توانیم ناظر باشیم، پرسش هایی را بر می انگیزد: آیا این بدین معنی است که هر حادثه ای از پیش مقدر شده است؟ اگر هر لحظه ای ملموس و معین است بنابراین تبدیل و تغییرش غیر ممکن است؟ این واقعیت که هر حادثه ای در دنیای این فیلم از پیش تعیین شده به نظر می رسد، هر اراده و مقصودی رابی معنای می کند. در فیلم به نظر می رسد که همه چیز از پیش

مقدر است و ما از آن مطلع نیستیم، چرا که قادر به درک «بُعد پنجم» نیستیم.

«فیلم آقای بی سروپا» (۲۰۰۹)، فیلمی فلسفی است که به زیبایی می کوشد که فلسفه را با تصاویر و تدوین آنها پیش چشم گذارد. داستان فیلم درباره «نیمونوبادی» مردی ۱۱۸ ساله است که برخی او را فراموشکار می نامند. او مدعی است که حوادث بیشماري را از سر گذرانده است؛ که کمی اغراق آمیز به نظر می رسد. او موجودی را تصویر می کند که از هر زندگی ممکن باخبر است و آن را زیسته، اما نمی داند کدام زندگی را واقعاً به طور اصیل تجربه کرده است.

فیلم مسئولیت حیات اخلاقی و دلهره ای را که با آزادی انتخاب پیش می آید پیش چشم می گذارد؛ که شبیه افکار سارتر است. همچنین نشان می دهد که چگونه انسان ها تحت تاثیر تعداد بیشماري از دلایل خارجی از پیش تعیین شده قرار دارند. از بند کفش فقیرانه ای که جریان زندگیش را تغییر می دهد تا مردی که بیکار است و تخم مرغ آب پز می خورد، همه او را از عشقش دور می کنند. در چند صحنه، این مرد نمی داند چرا از طریق مشخصی عمل کرده است و می بینیم که باعث می شود نتایجی خوشونت بار در تقدیرش ظاهر شود؛ گرچه مغزش تصمیم گیرنده اصلی است. طبق نظر وولف سینگر، این مغز ماست که تصمیمات ما را معین می کند.

دیدن مردم مریض، دچار افسردگی یا مردن ناگهانی ایشان از حادثه ای تصادفی، مسأله فقدان کنترل واقعی ما را بر زندگی مان پیش می کشد. در صحنه ای فردی می گوید: «تا زمانی که انتخابی به عمل نیآوری، همه چیز ممکن است»؛ نکته ای که طرح اصلی فیلم را می سازد. گرچه فیلمساز به دنبال پاسخی مستقیم درباره وجود اراده آزاد نیست. اما امکان بحث را پیش می کشد.